

OULUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Informaatiotutkimus

Jussi Sivonen

KIRJASTOESIHENKILÖ JA YLEISTEN KIRJASTOJEN TARPEELLISUUDEN
TODISTAMINEN

Informaatiotutkimuksen
kandidaatintutkielma
Oulu 2023

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	3
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	6
3 AIEMPI TUTKIMUS	7
3.1 Turha vai tärkeä	7
3.2 Tuloksellisuuden arviointi	7
3.3 Kirjastojen hyödyistä ja tarpeellisuuden perusteluja	8
3.4 Aiheeseen liittyviä kansainvälisiä tutkimuksia	10
4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	12
4.1 Haastattelu ja laadullinen tutkimus	12
4.2 Tutkimushaastattelu ja kysymykset	13
4.3 Aineiston analyysi	13
5 TUTKIMUSTULOKSET	15
5.1 Ammattinimikkeet ja tehtävän kuva	15
5.2 Kuinka esihenkilö kokee joutuneensa perustelevaan kirjaston tarpeellisuutta	16
5.3 Kyseenalaistamisen perustelut ja rahoitus	16
5.4 Kuinka esihenkilö perustelee yleisen kirjaston tarpeellisuutta	17
5.5 Keinoja kommunikointiin ja ymmärtämiseen	17
5.6 Kirjastoon liittyvän tiedon taso kunnallisilla ja valtakunnallisilla päättäjillä	18
5.7 Yleisten kirjastojen tasa-arvo ja laki yleisistä kirjastoista	18
6 POHDINTA	20
6.1 Jatkotutkimus	23
6.2 Johtopäätökset	25
LÄHTEET	26
LIITTEET	29

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatin tutkielmassani on tarkoitus tutkia mahdollisia yleisen kirjaston vastaisia reaktioita, joita kirjaston hallinnossa työskentelevät henkilöt ovat kokeneet viime vuosina. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, mihin seikkoihin kirjaston kyseenalaistaminen on perustunut, miten johto on kokenut tämän ja kuinka siihen on reagoitu. Tämän lisäksi tarkoitus on selvittää sitä, liittyykö tämä esimerkiksi henkilöstön tai aineiston määrärahojen käyttämiseen ja minkälainen kokemus kirjaston hallinnolla on päättäjien tiedon tasosta, kuten esimerkiksi yleiseen kirjastoon liittyvästä laista.

Uskon tutkimuksen tuovan apua siihen, miten yleisten kirjastojen tulisi mahdollisesti varautua tuleviin haasteisiin ja muutoksiin. Suomalaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa kansalaisten edustajat päättävät lakeja säätämällä miten suomalainen yhteiskunta toimii ja myös yleinen kirjasto on osa tätä hallintojärjestelmää. Tulevaisuudessa on mahdollista, että yleistä kirjastojärjestelmää ei enää nähdä tarpeelliseksi, ja esimerkiksi sille suunnattuja varoja voidaan alkaa karsimaan. Mielestäni on hyvä tuoda ilmi tietoa siitä, kuinka yleisen kirjaston esihenkilöt kokevat, että siihen asennoidutaan tänä päivänä. Tämän lisäksi tutkimus lisää käsitystä siitä, mikä tämänhetkinen trendi aiheesta on esimerkiksi kunnallisten päättäjien keskuudessa.

Kandidatutkielmani kautta haastatellut yleiset kirjaston esihenkilöt pääsevät jakamaan tietoutta omista kokemuksistaan. Tiedon jakamisen kautta, kirjastot voivat mahdollisesti kehittää omaa toimintaansa ja saada ymmärrystä siitä mitä haasteita tai ratkaisuja aiheesta on ilmennyt.

Yleisten kirjastojen tarpeellisuuden kyseenalaistaminen kiinnostaa minua aiheena siksi, koska yleinen kirjasto on informaatiotutkimuksen opiskelijalla mahdollinen työpaikka valmistumisen jälkeen. Tästä syystä on mielenkiintoista tietää, kuinka yleiseen kirjastoon tänä päivänä asennoidutaan. Myös informaatiotutkimuksen opintoihin kuuluvan työharjoittelun suoritin itse yleisessä kirjastossa ja harjoittelun aikana mieleeni heräsi kysymys siitä mitä esimerkiksi kunnan päättäjät ajattelevat kirjastojen tarpeellisuudesta ja kuinka sitä kuntalaisille perustellaan. Viime aikoina myös mediassa on käsitelty yleisiä kirjastoja ja niiden käyttöä. Kirjastoihin liittyen on kirjoitettu esimerkiksi siitä, kuinka e-kirjat yleistyvät ja suomalaisten lukeminen ja lukemistaito ovat heikentyneet. Mielestäni usein kirjastoihin liittyvän uutisoinnin painotus on ollut negatiivinen. Esimerkiksi

Aromaan (2023) Ylen uutisartikkelissa kerrotaan muun muassa kuinka nuoret käyttävät kirjastoja yhä vähemmän, miehen lukemiseen käyttämä aika on vähentynyt, kirjastoissa lainaajien osuus väestöstä on 15 vuodessa pudonnut puolesta kolmannekseen 2020-luvun alkuun mennessä ja artikkelissa ennustetaan, että kirjaston käyttö tulee laskemaan myös tulevaisuudessa. Helsingin Sanomissa Majanderin (2019) yleisiin kirjastoihin liittyvän blogikirjoituksen otsikossa pyydetään, ettei kirjastolaitos tekisi itsemurhaa ja alaotsikossa kerrotaan kuinka kirjoihin myönnetyt määrärahat ovat pienentyneet. Myös Helsingin Sanomien Paavonheimon (2022) kirjoittamassa uutisartikkelissa kerrotaan kirjastojen kirjojen ja kävijämäärien laskusta. Koska suomalaiset merkittävät uutismediat, kuten Yle ja Helsingin Sanomat, uutisoivat tänä päivänä yleisistä kirjastoista sellaiseen sävyyn, joka antaa ymmärtää, että niiden tämänhetkinen tila on aiempaa heikompi, on mielestäni mielenkiintoista selvittää, mikä näkemys yleisten kirjastojen esihenkilöillä on tästä aiheesta. Onko median antama negatiivinen kuva paikkaansa pitävä ja onko tämä vaikuttanut esimerkiksi kunnallisten tai valtakunnallisten päättäjien päätöksiin tai suhtautumiseen yleisiin kirjastoihin liittyen? Esimerkiksi Suomen kulttuurirahaston (2022) kyselytutkimuksessa, jossa tutkittiin muun muassa kulttuurin kuluttamista, todetaan että suomalaisten suosituin tapa nauttia kulttuuria on lukemine. 44 prosenttia suomalaisista lukee tai kuuntelee kirjan vähintään kerran kuukaudessa ja myös kirjaston asema kulttuurikohteena on vahva. Esimerkiksi elokuvateatteriesitys tuli tutkimuksessa kolmanneksi kulttuurikohteeksi lukemisen ja kirjaston jälkeen. Tärkeää on kuitenkin huomioda, että suoratoistopalvelut, musiikin kuuntelu ja television katsominen jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle, koska niiden mittaaminen tutkimuksessa käytetyllä tavalla olisi ollut liian haasteellista.

Haastattelin kandidaatintutkimukseni aiheeseen liittyen yhtä suomalaisen yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilöä ja yhtä alle 10 000 asukkaan kunnan kirjaston esihenkilöä. Tällä tavalla pyrin selvittämään, millä näkökannalla tänä päivänä kahdessa erikokoisessa kunnassa on kirjaston tarpeellisuuteen.

Tämä tutkimus pyrkii lisäämään tietoa tämänhetkisestä tietojohdamisen ja informaation jakamisen tilasta, miten se tänä päivänä nähdään ja, kuinka merkittävänä sitä pidetään. Tarkoituksena on myös lisätä tietoutta kirjastolain ja informaatiolainsäädännön tietämyksestä. Koska tutkimus tehtiin sähköpostihaastattelumenetelmää käyttäen, voi tätä tutkimusta myös hyödyntää siinä, millä muilla tavoilla tutkimuksen aihetta voisi

tulevaisuudessa tutkia tai mihin toisiin asioihin tutkimuksessa tulisi vaihtoehtoisesti paneutua.

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä on yleinen kirjasto ja laki yleisistä kirjastoista. Yleinen kirjasto on kunnan tai kaupungin kirjasto, jonka kokoelmaa kaikki kuntalaiset voivat käyttää ja yleisen kirjaston tulee olla kaikkien saavutettavissa. Pääkirjaston lisäksi kirjastoon voi kuulua esimerkiksi sivukirjastoja, kirjastoauto ja muita vastaavanlaisia palvelupaikkoja. Yleisten kirjastojen toimintaa Suomessa ohjaa kirjastolaki (1492/2016), joka korvasi aiemman kirjastolain ja astui voimaan 2017. Lain mukaan Suomessa kuntien tehtävä on järjestää kuntalaisille kirjastopalvelut joko itse, yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai muulla tavoin. Aineiston käyttö, lainaus, varaus, ohjaus ja neuvontapalvelut tulevat olla maksuttomia. (Tilastokeskus 2023, 1492/2016.)

Laki yleisistä kirjastoista määrittää osaamisen ja johtamisen suhteen, että yleisellä kirjastolla tulee olla riittävä määrä kirjasto- ja informaatioalan koulutusta saanutta ja muuta henkilöstöä. ”Kunnan kirjastolaitosta johtavalta vaaditaan virkaan tai tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto, johtamistaito ja hyvä perehtyneisyys kirjastojen tehtäviin ja toimintaan.” (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 17.)

Neljäs lakipykälä (1492/2016 § 4) määrittää yleiseen kirjastoon liittyvät valtion viranomaisten tehtävät. Opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee kirjastopoliittiset linjaukset. Se myöntää yleisille kirjastoille tarvittavia avustuksia ja osallistuu esimerkiksi tietovarantojen hyödyntämistä parantavaan työhön ja kehittämiseen. Yleisiin kirjastoihin liittyvät asiat kuuluvat kulttuuri- ja taidepolitiikan osastolle, kun esimerkiksi tieteelliset kirjastot kuuluvat korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osastolle. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Aluehallintoviraston kirjastotoimi pyrkii toiminnallaan auttamaan kirjastoja saavuttamaan niille asetetut tehtävät. Se esimerkiksi edistää kirjastojen toimintaa, kouluttaa, myöntää avustuksia, luo tietoa ja viestittää kirjastoon liittyvistä asioista. (Aluehallintovirasto 2023.)

3 AIEMPI TUTKIMUS

Sitä, kuinka yleisten kirjastojen esihenkilöt kokevat Suomessa, että yleisten kirjastojen tarpeellisuutta kyseenalaistetaan, ei ole kovinkaan paljon tutkittu. Kirjaston hyötyjä kartoittavaa tutkimusta sen sijaan löytyy jonkin verran.

3.1 Turha vai tärkeä

Vuonna 1990, julkaistiin Piispasen (1990) kirja Turha vai tärkeä kirjasto: markkinointitutkimus lahtelaisten kirjastonkäytöstä v. 1983, johon liittyvässä artikkelissa Savolainen (1991) toteaa, että kirjaston odotukset ja vaatimukset ovat muuttumassa 1990-luvulla ja kirjaston tuloksellisuuteen aletaan kiinnittää yhä enemmän huomioita. Palveluiden tehokkuutta joudutaan myös pohtimaan, koska kirjasto joutuu kilpailemaan huomiosta kulttuuritarjonnan markkinoilla. Piispasen (1990) kirja käsittelee sitä, kuinka Lahden kirjastossa laadittiin käyttäjäkysely, joka lähetettiin 1000 lahtelaiselle ja jonka avulla pyrittiin kehittämään kirjaston palvelun tasoa. Yksi Piispasen johtopäätöksistä oli se että, koska kirjastolla on monenlaisia asiakkaita, organisaatio olisi tarpeen sovittaa tuotteet ja palvelut niille asiakkaille, joita se uskoo pystyvänsä palvella parhaiten.

Piispasen kyselyn kysymykseen onko kirjasto turha vai tärkeä, lahtelaiset olivat olleet pääosin sitä mieltä, että kirjasto on tärkeä ja tarpeellinen laitos ja myös muihin kysymyksiin liittyen asennoituminen kirjastoa kohtaan oli ollut positiivista. Artikkelinsa lopuksi Savolainen kirjoittaa, että positiivisista tuloksista huolimatta haasteita yleiselle kirjastolle tuo se, kuinka se saa kunnalliset päättäjät vakuuttuneiksi yleisten kirjastojen tarpeellisuudesta, kun tuona aikana kunnissa siirryttiin valtionosuuskäytäntöön ja tulosbudjetointiin.

3.2 Tuloksellisuuden arviointi

Savolainen (1991, 1) toteaa, että 1990-luvun alussa tehokkuus ja tuloksellisuus ovat nousseet merkittävään asemaan yhteiskuntaan ja talouspolitiikkaan liittyneessä keskustelussa.

Suomessa ja länsimaissa alettiin asettaa vaatimuksia, joiden mukaan myös julkisten sektorien organisaatioiden tulisi osoittaa tuloksilla oma tarpeellisuutensa. Artikkelissa Savolainen pohtii tuloksellisuuden arviointia ja mittaamista ja toteaa esimerkiksi, että

”Eri näkökohtien huomioonottaminen kriteerejä määritettäessä ja mittaustuloksia tulkittaessa takaisi paremmin sen, että tuloksellisuuden arviointi ei latistu ahtaan ekonomistiseksi markkojen ja pennien laskemiseksi kutakin suoritetta kohti, vaan paljon avarammassa tarkasteluhorisontissa tekee oikeutta kirjastolle julkisena palvelulaitoksena.” (Savolainen 1991, 14.)

3.3 Kirjastojen hyödyistä ja tarpeellisuuden perusteluja

Useimmissa kirjaston hyötyyn liittyvissä tutkimuksissa Suomessa on keskitytty mittaamaan kirjaston käyttöä ja lukemista. Serolan ja Vakkarin (2011,8) tutkimuksessa kirjoitetaankin, että Suomessa ei ole tehty aiemmin valtakunnallista yleisten kirjastojen hyötyä tarkastelevaa tutkimusta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisessa asemassa yleinen kirjasto on kuntalaisten elämässä verrattuna muihin vastaavanlaisiin palvelun tarjoajiin ja kuinka se tyydyttää kuntalaisten tarpeita. Tutkimuksessa kerrotaan, että kirjasto on Suomen suosituin kulttuuripalvelu (Seroja & Vakkari 2011, 10). Kirjastoa käyttämättömien näkemys yleisestä kirjastosta on tutkimuksen mukaan negatiivisempi, ja he pitivät internetiä nopeampana ja helpompana välineenä tiedonhankintaa (Seroja & Vakkari 2011, 95). Internetin myötä musiikin ja kuvataallenteiden tarjonta on muuttunut. Tutkimuksessa myös kysytään, onko tarpeellista jatkaa musiikkikirjaston ylläpitoa ja multimediatallenteiden lainausta (Seroja & Vakkari 2011, 100).

Kirjaston tarpeellisuutta on perusteltu myös esimerkiksi Akavan erityisalojen (Akavan erityisalat) toimittamassa julkaisussa, Kuntaliiton verkkojulkaisussa (Sandelius 2016) ja Suomen kirjastoseuran (Suomen kirjastoseura) blogikirjoituksessa. Näissä julkaisuissa on paneuduttu esimerkiksi siihen, kuinka kirjasto on kansalaisten peruspalvelu, mitkä ovat

sen tehtävät ovat, millaisiin asioihin ihmisten elämässä yleinen kirjasto vaikuttaa ja esimerkiksi Idström (2016) on artikkelissaan fokuoitetunut hyötyvaikutuksiin tutkimusten valossa.

Näri nostaa esille sen, kuinka tärkeässä osassa asiantunteva, korkeakoulutettu henkilökunta on kirjaston kokoelman ylläpidossa ja kuinka kansalaisille taatuilla peruspalveluilla ja kulttuurisen pääoman synnyttäjänä, ennaltaehkäistään sosiaalisia ongelmia (Akavan erityisalat 2014, 3). Kietäväinen kirjoittaa, että kuntien elinvoimaisuuden rakentamisessa kirjastot ovat merkittävässä asemassa ja kirjastopalvelujen käyttäjät kokevat, että kirjaston palvelut parantavat heidän elämänlaatuaan (Sandelius 2016, 7–8).

Blogikirjoituksessa Koko kansan e-kirjasto kirjasto – Miksi tarvitsemme valtakunnallisen e-kirjaston, muistutetaan siitä, että jokaisella pitäisi olla mahdollisuus päästä hyödyntämään e-kirjoja samalla tavalla kuin normaaleja kirjoja. Kuntien välillä on suuria eroja siinä, millainen sähköisten kirjojen tarjonta on. Esimerkiksi 2018 helsinkiläisillä oli pääsy 4000 suomalaiseen e-kirjaan, kun taas esimerkiksi Kajanissa vastaava luku oli 500 e-kirjaa. Blogikirjoituksessa muistutetaan kirjastolaista ja siitä kuinka yleisillä kirjastoilla on tehtävänä mahdollistaa pääsy sisältöihin, ylläpitää uudistuvaa ja monipuolista kokoelmaa, edistää lukutaitoa ja tämä koskee myös e-kirjoja. Kehitykseksi blogikirjoituksessa ehdotetaan kuntien yhteistä e-kirjastoa, jonka kautta yleiset kirjastot pystyisivät järjestämään parempaa palvelua asiakkailleen. E-kirjaston hyödyiksi luetellaan muun muassa: digitaaliseen aineistoon pääsy asuinkunnasta riippumatta, väestön digitaalisten ja lukutaidon edistys, kirjaston kokoelman laajeneminen, sukupuolten välisen tasa-arvon lisääntyminen lukemisessa ja kunnille yhteistyö toisi kustannussäästöjä. (Suomen kirjastoseura 2018.)

Idström (2016) kirjoittaa artikkelissaan, että kansainvälisten tutkimusten perusteella kirjastolla on positiivisia vaikutuksia lukutaitoon, oppimiseen, hyvinvointiin ja kansalaisidentiteettiin. Artikkelissa kerrotaan, että vahvistamalla lasten lukutaitoa, kirjastot myös edistävät lapsia siinä, että he myöhemmässä elämänvaiheessaan hankkivat korkeamman koulutuksen ja näin kirjastolla on oma asemansa koulutustason kohottamisessa, joka parantaa tuottavuutta, palkkoja ja BKT:tä. Lukeminen vähentää myös esimerkiksi työttömyyttä ja sillä on positiivinen vaikutus ihmisen terveyteen.

Kirjasto myös edistää käyttäjien informaatiolukutaitoa ja tiedonhakutaitoa. (Idström 2016.)

3.4 Aiheeseen liittyviä kansainvälisiä tutkimuksia

Sørensenin (2020) artikkelissa todetaan, että yleisten kirjastojen arvoa ja merkitystä on haastava mitata ja tulevaisuudessa tulisi huomioida sekä laadullisten että määrällisten tutkimusten erilaiset piirteet. Artikkelissaan hän on paneutunut viidessä eri maassa ja neljällä eri mantereella tehtyyn aiheeseen liittyvään tutkimukseen ja hän pyrki artikkelissaan laatimaan yhteenvedon empiirisistä tutkimuksista, jotka käsittelevät yleisten kirjastojen merkitystä. Artikkelissa käy ilmi, että yleiset kirjastot koetaan kokonaisvaltaisena etuna ja hyötynä yhteiskunnalle.

Audunson ym. (2019) artikkelissa tutkittiin sitä, mikä oikeuttaa julkisten varojen käytön kirjastopalvelujen ylläpitämiseen Skandinavian maissa, Sveitsissä ja Saksassa ja kuinka esimerkiksi julkinen sektori, ja kirjastojen uusi rooli keskustelu- ja kohtaamispaikkana vaikuttavat tähän. Merkittävänä perusteluina yleiselle kirjastolle artikkelin mukaan pidetään edelleen kirjaston perinteistä roolia, eikä niinkään sitä, että kirjastot toimivat kohtaamispaikkoina tai keskusteluareenoina. Positiivisesti liittyen kohtaamis- ja keskustelupaikkarooliin, kirjasto nähtiin luetettavana toimijana. Artikkelissa todettiin myös, että kirjastojen käyttäjämäärät suhteessa muihin julkisen sektorin toimijoihin on suuria. Tutkimustulokset myöskin tukevat sitä seikkaa, että yleisillä kirjastoilla on todellinen rooli, kun ne antavat käyttäjilleen tietoa, jota he tarvitsevat ollakseen asiantuntevia ja aktiivisia kansalaisia, ja että sillä on myös funktio julkisen keskustelun kohtaamispaikkana.

Vakkarin ym. (2016) artikkelissa vertaillaan yleisten kirjastojen havaittuja hyötyjä Suomen, Norjan, Alankomaiden, Etelä-Korean ja USA:n, välillä ja tutkimusmenetelmäinä käytettiin posti- ja sähköpostikyselyä. Tutkimuksessa suomalaiset ja amerikkalaiset kertovat saavansa enemmän hyötyjä kirjastoista kuin eteläkorealaiset, jotka puolestaan taas saavat enemmän hyötyä kuin norjalaiset ja hollantilaiset. Artikkelissa todetaan, että mitä laadullisesti paremmat kirjastopalvelut ovat, sitä enemmän käyttäjät voivat hyötyä

palveluista. Kirjaston tarjonnan suuri ero Suomen ja muiden maiden välillä voi selittää havaittujen hyötyjen poikkeavuudet, poissulkien Yhdysvallat. Esimerkiksi Suomessa investoinnit vaikuttavat olevan suuria palvelualueilla ja Yhdysvalloissa työvoiman käytössä. Artikkelissa huomautetaan tutkimukseen liittyen, että kulttuurinen tekijä voi osittain selittää sen, että suuri osa amerikkalaisista pitää kirjastojen tarjoamia etuja erittäin suotuisina muihin osallistujamaihin verrattuna. On olemassa jonkin verran näyttöä siitä, että yhdysvaltalaisilla vastaajilla on radikaalimpi vastaustyyli verrattuna Aasian ja Euroopan maiden vastaajiin. Myös esimerkiksi poliittiset ja yhteiskunnalliset seikat vaikuttavat yleisen kirjaston toimintaan ja ne voivat ilmetä erilaisilla tavoilla, eri aikoina, eri maissa.

Sin ja Vakkari (2015) kertovat artikkelissaan, että yleisillä kirjastoilla on jatkuvasti paineita osoittaa miksi ne ovat olemassa ja aiheetta on tutkittu suhteellisen vähän. Artikkelissa ehdotetaan, että yleiset kirjastot voisivat selkeästi tuoda esille kirjastojen hyötyjä pienituloisille ja eläkeläisille ja tehdä palvelusuunnitelmia niin, että ne vastaavat eri väestöryhmien elämäntilanteita. Tulevaisuudessa olisi hyödyllistä tehdä enemmän kirjastojen tuloksia käsitteleviä tutkimuksia, joissa keskitytään vaikeasti tavoitettaviin väestöihin, kuten internetiä käyttämättömiin ja heikossa asemassa oleviin ryhmiin.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Tässä luvussa esittelen tutkimusmenetelmät ja aineiston. Tutkimusstrategialtaan tämä tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa pyritään selvittämään yleiseen kirjastoon kohdistuvaa tarpeellisuuden kyseenalaistamista.

Tutkimuksessani haastattelin kahta eri kirjaston esihenkilöä. Haastattelulomakkeita lähetin alun alkaen viidelle yleiselle kirjastolle, joista kolme jätti vastaamatta. Toinen haastattelemistani esihenkilöistä on suomalaisen yliopistokaupungin yleisen kirjaston kirjastopalvelujohtaja ja toinen hieman alle 10 000 asukkaan kunnan kirjasto- ja kulttuurijohtaja. Tätä kautta pystytään myös huomioimaan selvästi kookkaamman ja pienen kunnan välisiä mahdollisia eroja. Tutkimuksessa pyrin selvittämään kuinka esihenkilöt kokevat ja tulkitsevat yleisen kirjaston tarpeellisuuden kyseenalaistamista. Millä tavalla johto on kokenut kyseenalaistamista ja kuinka he ovat reagoineet tähän.

4.1 Haastattelu ja laadullinen tutkimus

Hirsjärvi ja Hurme (2015, 41) esittävät, että haastattelua tekevän tutkijan täytyy tuoda tutkimuksessa ilmi haastateltavan ajatuksia, käsityksiä, kokemuksia ja tunteita. Puusa ja Juuti (2020, 99) kirjoittavat, että haastattelu kohdistuu tutkimusmenetelmänä tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin. Haastattelun tavoitteena on pystyä tekemään tutkittavasta ilmiöstä luotettavia päätelmiä ja tämä edellyttää, että haastattelut tallennetaan. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tehtävä on tulkita haastateltavien tulkintoja, ja aineisto on haastateltujen henkilöiden omakohtainen tulkinta käsitellystä aiheesta. Myös tutkijan analyysi on lopulta hänen omansa ja tulosten yleistämisessä tulee toimia harkiten.

Kiviniemi (2018, 62–63) kirjoittaa, että laadullisen tutkimuksen alussa tutkimusongelma ei välttämättä ole vielä selvä, vaan tutkimusongelma selventyy tutkimuksen edetessä. Alussa voi olla esimerkiksi jonkinlainen johtoajatus, joka voi muuttua tai vaihtua tutkimusprosessin edetessä ja mielenkiinto voi kohdentua uusiin kohteisiin. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole kyse määritetyn teorian testaamisesta, vaan enemmänkin tutkittavan

ilmiön käsitteellistämistä. Tutkimuksessa ilmi tulleiden näkökohtien toivotaan tuottavan uusia käsitteellistyksiä ja myös uutta teoriaa tutkittavasta ilmiöstä.

4.2 Tutkimushaastattelu ja kysymykset

Tutkielmani tutkimusmenetelmänä käytän tutkimushaastattelua. Tutkielmani haastattelu on strukturoitu lomakehaastattelu.

Lomakehaastattelussa haastattelu tapahtuu valmiiksi suunniteltua kysymysrunkoa noudattaen. Haastattelulomakkeessa kysymysten muoto ja järjestys on ennalta määritetty ja näin oletetaan, että kysymyksillä on sama merkitys haastateltaville. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 44.)

Valitsin lomakehaastattelun tutkimusmenetelmäksi siksi, koska lomakehaastattelussa haastateltava saa vastata kysymyksiin itselleen sopivampana aikana ja hänellä on myös mahdollisuus pohtia omia vastauksia kauemmin ja vastata kysymyksiin omin sanoin. Koska haastateltavat ovat kooltaan eri kokoisista kunnista, mielestäni oli hyvä, että kysymysten merkitys oli haastateltaville sama, eikä esimerkiksi haastattelutilanne päässyt vaikuttamaan haastateltaviin.

Haastattelulomakkeet (Liite 1) lähetin haastateltaville sähköpostilla. Sähköpostissa saatekirjeenä (Liite 2) kerroin Oulun yliopiston kandidaatintyöni aiheesta ja kerroin mahdollisuudesta vastata liitteenä olevaan haastatteluun.

4.3 Aineiston analyysi

Eskola ja Suoranta (1998) toteavat, että haastatteluaineiston analyysiin on useita teitä. Yksi tapa on purkaa aineisto ja tämä jälkeen tutkijan intuitioon luottaen siirtyä suoraan analyysiin ja tätä keinoa käytetään myös tässä kandidaatin tutkielmassa. Aineiston analyysissä minulla ei ollut teoreettisia etukäteisolettamuksia. Eskolan ja Suorannan

kirjassa kerrotaan, että tällaisessa tapauksessa tutkijalla on esimerkiksi olettamuksia ja etukäteistietoa, mutta näiden seikkojen ei anneta häiritä aineistosta nousevia teemoja. (Eskola & Suoranta 1998, 108–111.) Hirsijärvi ja Hurme (2015, 136) kertovat kirjassaan, että tutkija voi käyttää päättelyssään induktiivista tai abduktiivista päättelyä. Induktiivisessa päättelyssä on keskeistä aineistolähtöisyys. Abduktiivisessa päättelyssä pyritään todentamaan aineiston avulla esimerkiksi teoreettisia johtoideoita. Tässä tutkielmassa käytetään induktiivista päättelyä.

Aineistosta pyrin nostamaan esille tutkimusaiheeseen liittyvät teemat. Tällä tavalla Eskolan ja Suorannan (1998, 125) mukaan on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen ilmenemistä ja esiintymistä aineistossa.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkielmani tarkoitus on kuvata yleisten kirjastojen esihenkilöiden kokemuksia yleisen kirjaston tarpeellisuuden kyseenalaistamisesta. Aineistonkeruumenetelmänä käytin sähköpostilla lähetettyjä haastattelulomakkeita, jotka lähetin yhdelle alle 10 000 asukkaan kunnan yleisen kirjaston esihenkilölle (H1) ja yhdelle yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilölle (H2). Haastattelulomakkeita lähetin yhteensä viidelle yleiselle kirjastolle, joista kolme ei vastannut haastattelupyyntöni.

Haastattelujen perusteella havaitsin, että haastateltavilla oli samankaltaisia kokemuksia ja ajatuksia. Vastauksissa oli myös eroja. Seuraavissa kappaleissa esittelen tutkimustulokset kysymysten teemojen mukaan.

5.1 Ammattinimikkeet ja tehtävän kuva

Haastateltavien ammattinimikkeiden ja tehtävänkuvan kautta voidaan luoda kuvaa siitä mitä mahdollisesti erikokoisen yleisen kirjaston esihenkilön tehtäviin kuuluu ja mikä hänen asemansa on. Tällä myös hahmotetaan sitä mitä hän itse kokee tekevänsä työkseen.

Yliopistokaupungin esihenkilön ammattinimike on kirjastopalvelujohtaja. Hänen tehtävänkuvansa on järjestää kaupunginkirjaston palvelut yli 20 kirjastoyksikössä ja kahdessa kirjastoautossa.

Pienemmän kunnan yleisen kirjaston esihenkilön ammattinimike on kirjasto- ja kulttuurijohtaja. Hän kertoi, että hänen tehtävänä on vastata kunnan kirjastopalveluista ja niiden kehittämisestä.

Haastateltavien ammattinimikkeet poikkesivat toisistaan. Koska pienemmän yleisen kirjaston johtajan nimeen kuului myös kulttuurijohtaja, voi olettaa hänelle on kunnassa myös kirjastoon liittyvien tehtävien lisäksi annettu muita kunnan kulttuuritoimintaan liittyviä asioita. Siitä mitä muita tehtäviä kunnassa voidaan antaa kirjaston esihenkilölle, olisi mielestäni tarpeellista selvittää jatkotutkimuksella. Tähän kysymykseen tämä kandidaatin tutkielmani ei anna vastausta.

5.2 Kuinka esihenkilö kokee joutuneensa perustelevaan kirjaston tarpeellisuutta

Pienemmän kunnan yleisen kirjaston esihenkilö kokee, että hän joutuu ajoittain perustelevaan kirjastopalvelujen tarpeellisuutta esimerkiksi kuntapäätäjille. Hän kertoo, että ”Ajoittain joutuu perustelevaan kirjastopalvelujen tarpeellisuutta esim. kuntapäätäjille. Erityisesti niille henkilöille, joille nykyaikaiset kirjastopalvelut eivät ole tuttuja” (H1). Yleisesti hän sanoo, että kirjasto hyväksytään ja eikä hän ole joutunut perustelevaan sen olemassaolosta.

Yliopistokaupungin kirjaston esihenkilö näkee, että kysymystä siitä, kuinka kokee joutuneensa perustelevaan kirjaston tarpeellisuutta voi ajatella kahdesta eri näkökulmasta. Hän kertoo, että yleensä hän joutuu hyvin harvoin määrittämään tai perustelevaan yleisen kirjaston tarpeellisuutta. Noin 30-vuotisen kirjastouransa ajalta hän muistaa vain muutaman keskustelun, jossa tietty henkilö olisi ilmaissut, ettei kirjastoja tarvita. Palvelun perusteluksi hän kertoo sen, että palvelu on laissa määritelty.

Jos kysymystä pohditaan kirjastoverkon ja resurssien kautta, hän kertoo käyvänsä vuosittain keskusteluita siitä, kuinka paljon resursseja tarvitaan siihen, että jokainen yleisen kirjaston yksikkö voi toimia kirjastolain mukaisesti. Hän myös sanoo, että hänen kunnassaan on vahva poliittinen kanta, että kirjastoja tulee olla paljon ja palveluverkon tulee olla kattava.

5.3 Kyseenalaistamisen perustelut ja rahoitus

Pienemmän kunnan kirjaston esihenkilö on joutunut perustelevaan kirjaston henkilöstöresurssien tarpeellisuutta sekä kirjaston aineistomäärärahan määrää. Hän kertoo, että

Usein henkilöstön määrää ehdotetaan vähennettävän sen vuoksi, että kunnassa on omatoimikirjasto tai e-aineistojen käytön lisääntymisen vuoksi. Aineistomäärärahaa joutuu puolustamaan samasta syystä. Aineistomäärärahaa

ehdotetaan supistettavan, koska e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttö on lisääntynyt. (H1)

Yliopistokaupungin kirjaston esihenkilö sanoo, että keskustelu määrärahoista on kunta-alalla normaalia ja jokainen johtaja joutuu puolustamaan oman toimialansa rahoitusta. Hän ajattelee, että kun perusteluna kertoo sen mitä rahalla saa, niin kyseenalaistamista ei tapahdu. Hän sanoo, että vuoden budjetista yli puolet on henkilöstökustannuksia ja melkein neljäsosa tilavuokria, ei tämän jälkeen paljon muulle toiminnalle rahoitusta enää jää. Hän pohtii, että ”Ehkä johtaja on sellaisessa asemassa ja työtehtävässä, että hänen pitääkin etukäteen kertoa asioiden laita, ja näin kyseenalaistamista ei tapahdu” (H2). Samankokoisten kaupunkien vertailu auttaa myös siinä, ettei vastaväitteitä tule.

5.4 Kuinka esihenkilö perustelee yleisen kirjaston tarpeellisuutta

Pienemmän kunnan yleisen kirjaston esihenkilö korostaa kaikissa yhteyksissä sitä, että kirjasto ei ole pelkkä lainaus- ja palautustapahtuma. Kirjasto on kirjastopalvelu. Lukemaan edistäminen on kirjastolle entistäkin tärkeämpi tehtävä, koska tänä päivänä kansalaisten lukutaito heikentyy. Lukemaan edistäminen myös vaatii toimenpiteitä kuten esimerkiksi kirjavinkkausta, tiedonhaun opetusta ja kirjastonkäytön opetusta. Hän sanoo, että tällaiset toimenpiteet vaativat henkilöstöresursseja. Lisäksi hän usein kertoo kirjastolain tuomista uusista tehtävistä.

Yliopistokaupungin kirjaston esihenkilö perustelee tarpeellisuutta ensiksi lain kautta. Tärkeää hänen mukaansa on myös kertoa mitä kirjaston asiakkaat kirjastosta saavat. Hän myös huomauttaa, että ”Käyttäjä- ja käyttöluvut ovat yleisesti tiedossa, että olemme yksi käytetyimpiä palveluja kunnassa” (H2).

5.5 Keinoja kommunikointiin ja ymmärtämiseen

Pienemmän kirjaston esihenkilö kertoo, että hän on panostanut työssään tiedottamiseen. Hän käyttää hyväkseen tiedottamisessa esimerkiksi infograafeja, joissa ilmaistaa kuvien, sarakkeiden ja pienen tekstin avulla tietoa. Infograafeissa hän on pyrkinyt tuomaan ilmi tärkeimpiä tunnuslukuja.

Yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilö korostaa kirjaston merkitystä Suomen historiassa. Hän sanoo, että

on hyvin harvoja henkilöitä, jotka eivät koskaan ole käyttäneet kirjastoa, niin hyvin se on Suomen historiaan ja kansalaisten elämään kuulunut osana arkielämää. Pelkästään sivistyksen määrä ja sisäistäminen riittää kertomaan kirjastojen merkitystä ja yleensä päättäjät eivät sitä kyseenalaista. (H2)

Hän myös sanoo, että valtakunnalliset kyselyt palvelun laadusta ovat hyvä tapa nostaa kirjastoja esille koska yleiset kirjastot menestyvät niissä erinomaisesti.

5.6 Kirjastoon liittyvän tiedon taso kunnallisilla ja valtakunnallisilla päättäjillä

Pienemmän yleisen kirjaston esihenkilön mielestä päättäjien tiedontaso kirjastoon liittyen vaihtelee sekä paikallisesti ja valtakunnallisesti paljon. Merkittävä tekijä hänen mielestään on se, käyttääkö päättäjä itse kirjastopalveluja.

Yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilön mielestä kirjaston oman lautakunnan henkilöt tietävät kirjastoon liittyvät asiat hyvin, mutta muut päättäjät ajattelevat kirjastosta suppeasti ja näkevät kirjaston lähinnä aineiston lainaukseen liittyvänä tekijänä, eikä työtehtäviä ja palvelun laajuutta tunneta. Kansanedustajat tuntevat hänen mielestään kirjaston merkityksen hyvin, vaikkakin hän kertoo, että ”puolueen välisiä eroja kyllä on, mutta ei sielläkään palvelun laajuutta aina muisteta/tiedetä” (H2).

5.7 Yleisten kirjastojen tasa-arvo ja laki yleisistä kirjastoista

Yleiset kirjastot eivät ole tasa-arvoisessa asemassa pienemmän kirjaston esihenkilön mielestä siksi, että resursointi on hänen mielestään hyvin erilaista. Hän sanoo, että ”Erityisesti pienissä kunnissa resursointi voi olla puutteellista ja kirjastohenkilökunnan koulutus samoin” (H1).

Yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilön mielestä myös kuntien välillä on eroja ja hänen mukaansa myös kunnan sisällä. Esimerkiksi hän antaa sellaisen seikan, että kaikilla kunnilla ei ole minkäänlaista kirjastoautopalvelua ja jollakin kunnalla kirjastoverkko voi olla maansa paras.

Hänen mielestään kirjastolakia ei ole järkevää muokata tai päivittää, koska se on uusi. Rahoitus on lakiin nähden eri asia ja siitä keskustellaan koko ajan. Hän sanoo, että

Mutta kirjastot eivät ole yksin tässä keskustelussa, kunta-alan rahoitus on tietyllä tapaa kriisissä. Se, että saa omassa kunnassa oikeanlaisen rahoituksen, on iso työtehtävä ja sitä on systemaattisesti koko ajan otettava esille. (H2)

Pienemmän kunnan yleisen kirjaston esihenkilö nostaa kirjastoon liittyvästä laista esille seikan, että ”Toisaalta henkilöstön koulutusvaatimukset ovat väljät. Esim. johtajalla ei tarvitse olla alan koulutusta yhtään” (H1). Haastattelun lopuksi hän sanoo, että ”Kirjastonjohtajalla on suuri merkitys toiminnan kehittämisellä ja myös päättäjaviestinnässä” (H1).

6 POHDINTA

Tutkielmani tarkoitus on hankkia tietoa erikokoisten kirjastojen esihenkilöiltä tietoa siitä, kokevatko he, että kirjaston tarpeellisuutta kyseenalaistetaan tänä päivänä jollakin tavalla. Millaisiin seikkoihin kyseenalaistaminen on kohdistunut ja kuinka esihenkilöt ovat reagoineet tähän.

Yleisiin kirjastoihin liittynyt uutisointi valtamedioissa on viimeisinä vuosina mielestäni antanut sellaisen kuvan, että yleiset kirjastot eivät ole enää yhtä merkittäviä kuin, mitä ne aiempina vuosikymmeninä ovat olleet. Esimerkeiksi Aromaan (2023) Ylen uutisartikkelissa kerrotaan siitä, kuinka nuoret käyttävät kirjastoja yhä vähemmän, miehillä lukemiseen käytetty aika on vähentynyt, kirjastoissa lainajien osuus väestöstä on 15 vuodessa pudonnut puolesta kolmannekseen 2020-luvun alkuun mennessä ja artikkelissa ennustetaan, että kirjaston käyttö tulee laskemaan myös tulevaisuudessa. Helsingin sanomissa Majanderin (2019) yleisiin kirjastoihin liittyvän blogikirjoituksen otsikossa pyydetään, ettei kirjastolaitos tekisi itsemurhaa ja alaotsikossa kerrotaan kuinka kirjoihin myönnetyt määrärahat ovat pienentyneet. Myös Helsingin Sanomien Paavonheimon (2022) kirjoittamassa uutisartikkelissa kerrotaan kirjastojen kirjojen ja kävijämäärien laskusta.

Sevänen ja Vainio (2020, 137) kirjoittavat artikkelissaan, että yleiset kirjastot ovat osana kuntasektoria joutuneet tuottamaan palveluja koko ajan tehokkaammin hupenevien resurssien avulla ja tästä tilanteesta johtuen kunnat ja kirjastopoliitikot vaativat kirjastoja todistamaan tarpeellisuutensa. Tarpeellisuutta päättäjät ovat Seväsen ja Vainion mukaan arvioineet pääasiassa huomioimalla lainaus ja kävijämääriä, tilojen käyttötarkoituksia ja tilaisuuksia ja tapahtumia. Tästä syystä lainajien ja tapahtumien järjestäminen on kirjastoille äärimmäisen tärkeää. Suomalaisen yhteiskunnassa siirtyessä vapaaseen markkinatalouteen 1990-luvun alussa, myös Savolainen (1991, 1) ennakoi tätä samanlaista tulevaisuuden näkymää yleisille kirjastoille, jolloin julkisten sektorien organisaatioiden tulisi osoittaa tuloksilla oma tarpeellisuutensa.

Tieto ja viestintäteknologia on myös viimeisinä vuosikymmeninä muuttanut kaikkien suomalaisten elämää mielestäni melko radikaalisti. Kannettavat matkapuhelimet ovat muuttuneet älypuhelimiksi, joita voi mielestäni yhtä lailla sanoa kämmenkokoiseksi tietokoneeksi. Tämä älylaitteen kautta käyttäjällä on mahdollisuus päästä maailman

laajuisen tietoverkon kautta käyttämään esimerkiksi kaupallisia e-kirja-, elokuva- tai musiikkipalveluja, joiden aineiston laajuutta asiaan vähemmän perehtynyt käyttäjä voisi helposti kuvata rajattomaksi. Esimerkiksi Storytel (2023) mainostaa tällä hetkellä, että asiakas voi valita 700 000 ääni- ja e-kirjan ja podcastin valikoimasta mieleistä luettavaa tai kuunneltavaa ilman rajoituksia. Bookbeatilla (2023) vastaava luku on 800 000. Voisi ajatella, että tällaiset modernit muutokset herättäisivät ihmisissä kysymyksen, onko perinteiselle kirjastolaitokselle enää tarvetta?

Suomessa laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) pyrkii takaamaan sen, että Suomen väestöllä on yhdenvertainen mahdollisuus sivistykseen ja kulttuuriin ja myös tähän lakiin tutkielmaani varten haastatteleman yleisten kirjastojen esihenkilöt usein kirjaston tarpeellisuuttaan perustellessa tukeutuvat. Kaupalliset palvelut, kuten Storytel ja Bookbeat perivät käyttäjiltään kuukausimaksuja, joihin kaikilla ei ole varaa. Laki yleisistä kirjastoista myös määrittää, että aineiston käyttäminen, lainaus ja varaaminen kirjastoissa tulee olla maksutonta.

Haastatteleman alle 10 000 asukkaan kunnan yleisen kirjaston esihenkilö kertoi, että usein kirjaston henkilöstön määrä ehdotetaan vähennettäväksi ja tätä perustellaan sillä, että käytössä on omatoimikirjasto ja e-aineiston käyttö on lisääntynyt. Vastaavalla tavalla myös aineistomäärärahaa on ehdotettu supistettavaksi, koska e-kirjojen ja e-äänikirjojen käyttö on lisääntynyt.

Omatoimikirjasto tarkoittaa sitä, että kirjaston asiakkaat voivat asioida kirjastossa normaalien aukioloaikojen ulkopuolella. Tänä aikana kirjastossa ei ole kirjaston henkilökunta paikalla, mutta kirjaston kokoelma, tilat ja esimerkiksi lainaus- ja palautuslaitteet ovat asiakkaiden käytettävissä. Omatoimikirjasto siis tarkoittaa sitä, että kirjasto säästää henkilöstön määrässä, pitämällä kirjastoa auki ilman henkilöstöä. Kuten haastatteleman esihenkilö kertoi, myös käytössä olevaa omatoimikirjastoa on käytetty perusteluna sille, että koska kirjasto toimii ilman henkilöstöä, voi kirjaston henkilöstöä myös edelleen vähentää, koska kirjastolla on käytössä omatoimikirjasto.

Tästä mielestäni voi tehdä päätelmä, että mahdollinen omatoimikirjaston käyttö tulee mahdollisesti entisestään vähentämään kirjaston henkilöstöä ja yksi mahdollinen kirjaston tulevaisuuden kuva on, että yleiset kirjastot tulevat tulevaisuudessa olemaan nykyistä enemmän omatoimisia.

Hyvin toimiva omatoimikirjasto kertoo mielestäni siitä, että henkilöstön läsnäolo kirjaston aukioloaikoina ei ole pakollista, eivätkä kirjaston asiakkaat tänä päivänä vaadi henkilöstöltä vastaavanlaista henkilökohtaista asiakaspalvelua, kuin mitä aiempaan aikana. Lainausta ja palautusautomaattien lisäksi myös esimerkiksi kirjaston internetsivujen avulla asiakas pystyy löytämään haluamaansa tietoa ja varaamaan haluamansa kirjan. Toisaalta omatoimikirjasto perusteluna henkilöstön vähennyksille myös mielestäni kertoo siitä, että kirjaston henkilöstön ammattitaitoa tai sen työpanosta ei pidetä merkittävänä tai sitä ei tiedosteta.

Haastatteluista selvisi, että yleiseen kirjastoon liittyvän tiedon tasoon päättäjillä yksi vaikuttava tekijä on se ovatko he kirjaston käyttäjiä. Yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilön mielestä myös kansanedustajien kohdalla on puoluevälisiä eroja siinä, miten hyvin kirjaston merkitys, työtehtävät ja kirjaston palvelujen laajuus tunnetaan. Tämä voi mielestäni olla yleiselle kirjastolle pieni uhka sellaisessa tilanteessa, että tällainen puolue pääsee valta-aseman eduskunnassa ja päättää karsia yleisille kirjastoille annettavaa rahoitusta. Tämän takia olisi mielestäni hyvä pyrkiä lisäämään tietoisuutta yleisen kirjaston merkityksestä, työtehtävistä ja palvelujen laajuudesta myös henkilöiden keskuudessa, jotka eivät käytä kirjaston tarjoamia palveluja.

Merkittävät eroavaisuudet haastateltavien vastauksissa mielestäni liittyivät kirjastolakiin ja koulutettuun henkilöstöön. Yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilön vastauksissa korostui laki yleisistä kirjastoista perusteluna yleisen kirjaston tarpeellisuuteen. Pienemmän kirjaston esihenkilön vastauksissa kirjastolaki tulee ilmi vain siihen liittyvässä kysymyksessä. Tässä voi mielestäni tulla ilmi henkilön persoonallinen näkemys, millä tavalla selvittää ongelmatilanteesta. Laki on mielestäni konkreettinen asia, jota ei helposti muuteta ja sen mukaan on toimittava. Lakiin vedotessa myös suljetaan pois turha keskustelu ja pohdinta. Koska pienemmän kunnan kirjaston esihenkilö ei mainitse lakia yleisistä kirjastoista perustelukeinona, voi mielestäni pohtia sitä, että pienemmässä kunnassa päätöksenteko on vähemmän suoraviivaista ja asioita ratkaistaan lakien lisäksi myös keskustelemalla ja asioita perustelemalla. Toisaalta voi olla myös henkilön persoonalle tyypillisempää, perustella asioita ja löytää ratkaisu yhteisymmärryksen kautta.

Pienemmän kunnan esihenkilö nosti haastattelussa, lakiin liittyvän kysymyksen yhteydessä esille seikan, että laki yleisistä kirjastoista antaa liian avarat

koulutusvaatimukset yleisen kirjaston henkilöstölle, eikä johtajalta vaadita alan koulutusta. Muutenkin hänen vastauksissaan korostuu henkilöstön merkitys verrattuna yliopistokaupungin kirjaston esihenkilön vastauksiin, joissa henkilöstöä ei mainita millään tavalla. Tämä voi mielestäni liittyä siihen, että isossa yliopistokaupungissa oikeanlaisen henkilöstön saaminen on helppoa ja pienessä kunnassa koulutusvaatimukset täyttävän henkilöstön löytäminen on haastavampaa. Tämä voi kertoa myös siitä, että pienemmässä kunnassa päättäjät näkevät kirjaston toimivan myös vaatimattomammalla henkilöstömäärällä ja koulutuksen tasolla.

Selkeästi yhtäläiset vastaukset liittyivät yleisten kirjastojen tasa-arvoisuuteen. Molemmat vastaajat olivat sitä mieltä, että suomalaiset kirjastot eivät ole tasa-arvoisessa asemassa. Tätä seikkaa tulisi mielestäni tutkia ja tuoda enemmän ilmi, koska se tarkoittaa sitä, että väestö Suomessa ei ole valtakunnallisesti tasa-arvoisessa asemassa. Yhtäläisistä vastauksista voi myös mielestäni päätellä sen, että asia on jo tiedostettu.

Yleisen kirjaston kannalta mielestäni positiivista oli, ettei haastateltavat juurikaan kokeneet, että yleistä kirjaston olemassaoloa olisi paljonkaan yleisesti kyseenalaistettu. Yliopistokaupungin yleisen kirjaston esihenkilön haastattelusta nousi esille esimerkiksi sellaisia seikkoja, että kirjasto on käytetyimpiä palveluja kunnassa, palvelun laatu on hyvä ja kaupungissa poliittinen kanta on sellainen, että kirjastoja tulee olla paljon ja palveluverkon täytyy olla kattava. Jos tätä vertaa aiemmin tässä tutkimuksessa mainitsemaani negatiiviseen kuvaan, jota valtautismedioissa on viime aikoina yleisestä kirjastosta annettu, niin mielestäni tutkielmaa varten haastateltujen esihenkilöiden vastausten perusteella yleisten kirjastojen tämänhetkinen tilanne ei ole kuitenkaan niin heikko. Uutisointia voidaan tehdä eri näkökulmista ja yleiseen kirjastoon liittyvässä uutisoinnissa mielestäni saattaa ilmetä se, kuinka hyväksikäytetään sitä seikkaa, että negatiivinen uutisointi kiinnostaa ihmisiä enemmän.

6.1 Jatkotutkimus

Kandidaatin tutkielmani on mielestäni vain suuntaa antava tutkimus tästä aiheesta. Merkittävin tekijä tähän on se, että tutkielmaani varten haastattelin vain kahta yleisen

kirjaston esihenkilöä. Jotta tutkimuksen tulokset olisivat merkittävämpiä, tulisi haastateltavia olla enemmän, jotta vastauksilla ja tutkimustuloksilla olisi enemmän arvoa. Kuitenkin kandidaatin tutkielmassa merkittävä seikka oli se, että haastateltavat edustivat erikokoisia kuntia ja näin tutkielmassa voitin arvioida kuntien välisiä eroja.

Vastauksensa antaneiden kahden yleisen kirjaston esihenkilön lisäksi, lähetin myös haastatteluja muille yleisten kirjastojen esihenkilöille, mutta heiltä en saanut vastauksi tutkielmani kysymyksiin. Jatkotutkimuksessa kannattaakin kiinnittää huomiota siihen, että tarvittava määrä vastauksia saavutetaan. Mielestäni hyvissä ajoin tulee selvittää, kuka on valmis antamaan vastauksia. Tieteellisissä tutkimuksissa usein haasteena on saada tarvittava määrä vastauksia ja uskon että merkittävä tekijä tässä on se, että vastausten antaminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja haastateltava joutuu uhraamaan tutkimukseen omaa aikaansa.

Kandidaatin tutkielmassani haastattelu tuloksia käsiteltiin nimettömänä. Tähän päädyin siksi, että ajattelin tämän vapauttavan haastateltavia vastaamaan kysymyksiin vapaasti, ilman pelkoa jatkoseurauksista. Tällainen huoli saattoi olla turha ja mielestäni on mahdollista, että haastateltavat saattavatkin osallistua tutkimuksiin mielellään omalla nimellään ja tämä voisi lisätä heidän kiinnostustaan tutkimusta kohtaan.

Tämän tutkimuksen tueksi olisi mielestäni hyvä saada tilastollista tietoa. Esimerkiksi kysely yleisen kirjaston tarpeellisuudesta kunnallisille ja valtakunnallisille päättäjille olisi mielestäni erinomainen lisä haastatteluille. Kirjaston asiakkailta saatu tieto ei mielestäni ole kovin merkittävää, koska tulokset palveluiden käyttäjiltä tulevat mielestäni melko todennäköisesti olemaan myönteiset yleistä kirjastoa kohtaan. Sen sijaan kysely kaikille kuntalaisille yleensä olisi parempi tapa saada monipuolisempaa kuvaa aiheesta.

Sitä että yleiset kirjastot eivät ole tasa-arvoisessa asemassa, tulisi myös mielestäni tutkia. Itselläni tätä kandidaatintutkielmaa tehdessä heräsi ajatus vertailla tämän päivän yleisiä kirjastoja 1990-lukua edeltäneisiin yleisiin kirjastoihin ja pohtia sitä mikä merkitys on sillä, että myös julkisten sektoreiden toimijoiden tuli alkaa osoittaa tuloksellisuudella tarpeellisuutensa.

Utismedioiden uutisointi yleisistä kirjastoista voisi myös mielestäni tutkia. Minkälaisia näkökulmia uutisissa valitaan ja kuinka nämä mahdollisesti vaikuttavat päättäjien ja kansalaisten ajatuksiin yleisistä kirjastoista. Sillanmäen (2023) artikkelissa mediatutkija

Anu Koivusen mukaan ”uutisotsikot myös vaikuttavat suoraan ihmisten tunteisiin ja reaktioihin yhteiskunnallisesti merkittävissä asioissa”.

6.2 Johtopäätökset

Kandidaatin tutkielmani tarkoitus oli tutkia haastattelun avulla, minkälaisia kokemuksia yleisten kirjastojen esihenkilöillä on yleisen kirjaston tarpeellisuuden kyseenalaistamisesta. Yleisesti ottaen heidän kokemuksensa tarpeellisuuden kyseenalaistamisesta olivat vähäisiä ja pääosin se liittyi päättäjiin ja rahoitukseen. Tutkimustuloksista haluaisin nostaa merkittävinä asioina seuraavat seikat.

E-kirjaston lisäksi myös omatoimikirjasto tulee tulevaisuudessa mahdollisesti vähentämään henkilöstön tarvetta. Yleisten kirjastojen tulee korostaa henkilöstön ammattitaidon merkitystä ja työtehtäviä, joita kirjaston hoitamiseen kuuluu.

Kunnalliset ja valtakunnalliset päättäjät valitaan vaaleilla ja tällä on merkitystä esimerkiksi yleisen kirjaston rahoitukseen. Mielestäni olisi hyvä pyrkiä lisäämään tietoisuutta yleisen kirjaston merkityksestä, työtehtävistä ja palvelujen laajuudesta myös henkilöiden keskuudessa, jotka eivät käytä kirjaston tarjoamia palveluja. Ei pelkästään ajatella asiaa sellaisesta näkökulmasta, että kirjastolle hankitaan uusia asiakkaita, vaan tiedotetaan kansalaisille myös kirjaston merkityksestä.

Uutisten antama kuva ei välttämättä pidä kaikilta osin paikkaansa. Uutisia lukiessa tulisi myös arvioida uutisten näkökulmaa. Uutisten pelkkä otsikointi voi vaikuttaa ihmisen ajatuksiin ja ratkaisuihin yhteiskunnalle merkittävissä asioissa.

LÄHTEET

- Akavan erityisalat. (2014). Ammattina kirjastonhoitaja – Miksi kirjastopalvelua tarvitaan. Helsinki: Akavan Erityisalat.
https://www.akavanerityisalat.fi/files/4580/Ammattina_kirjastonhoitaja_2014.pdf
- Aluehallintovirasto. (2023). Kirjastotoimi. <https://avi.fi/tietoa-meista/tehtavamme/opetus-ja-kulttuuri/kirjastotoimi> (käytetty 2.3.2023).
- Aromaa, J. (12.1.2023). Yhä useampi kirjasto sulkenee ovensa tulevaisuudessa – lainaajien määrä vähenee entisestään. Yle uutiset. <https://yle.fi/a/74-20012394>
- Audunson, R., Aabø, S., Blomgren, R., Hobohm, H., Jochumsen, H., Khosrowjerdi, M., ... Vårheim, A. (2019). Public libraries as public sphere institutions: A comparative study of perceptions of the public library's role in six European countries. *Journal of documentation*, 75(6), 1396-1415. <https://doi.org/10.1108/JD-02-2019-0015>
- Bookbeat. (2023). Tietoa BookBeatista. <https://www.bookbeat.fi/tietoja> (käytetty 17.2.2023).
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2015). Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Idström, A. (2016). Kirjastojen hyötyvaikutukset tutkimusten valossa. Hyötyä, tietoa, elämyksiä — kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. <https://vaikuttavuus.kirjastot.fi/hyotyvaikutukset.html>
- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: R. Valli (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (s. 62–74). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>

- Majander, A. (12.4.2019). Oodi muutti kirjastovirkailijat liikennepoliiseiksi – Oi kirjastolaitos, älä tee itsemurhaa. [blogikirjoitus]. Helsingin sanomat. <https://www.hs.fi/blogi/majander/art-2000006067773.html>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2023). Kirjastot. <https://okm.fi/kirjastot> (käytetty 3.2.2023)
- Paavonheimo, J. (22.5.2022). Kirjojen ja kävijöiden määrä laskee kirjastoissa, ja se voi vaikuttaa koko kirjallisuuteemme, sanoo kirjailija ja kirjastonhoitaja Maisku Myllymäki. Helsingin sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008762693.html>
- Piispanen, R. (1990). Turha vai tärkeä kirjasto: Markkinointitutkimus lahtelaisten kirjastonkäytöstä v. 1983. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto.
- Puusa, A & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Sandelius, N. (2016). Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Suomen kuntaliitto. <https://julkaisut.kuntaliitto.fi/17270>
- Savolainen, R. (1991). Onko kirjasto turha vai tarpeellinen?. Informaatiotutkimus, 10(2), 70–71. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/inf/article/view/1412>
- Savolainen, R. (1991). Tuloksellisuuden arviointi ja mittaaminen yleisissä kirjastoissa. Informaatiotutkimus, 10(1), 17–31. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/inf/article/view/1405>
- Serola, S., & Vakkari, P. (2011). Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa: Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Sevänen, E., & Vainio, M. (2020). Yleiset kirjastot. Teoksessa: E. Arminen, A. Logrén, E. Sevänen (toim.), Kirjallinen elämä markkinaperustaisessa mediayhteiskunnassa (s. 117–157). Tampere: Vastapaino.
- Sillanmäki, L. (18.2.2023). HS:n päätoimittaja vastaa kritiikkiin verkon ja printin erilaisista otsikoista: ”Ei mennyt ihan putkeen”. Yle uutiset. <https://yle.fi/a/74-20018641>
- Sin, S. J., & Vakkari, P. (2015). Perceived outcomes of public libraries in the U.S. Library & information science research, 37(3), 209–219. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2015.04.009>

Storytel. (2023). Tietoa Storytelistä. <https://www.storytel.com/fi/fi/tietoja-storytelista> (käytetty 17.2.2023).

Suomen kirjastoseura. (14.5.2018). Koko kansan e-kirjasto – Miksi tarvitsemme valtakunnallisen e-kirjaston? [blogikirjoitus]. <https://suomenkirjastoseura.fi/koko-kansan-e-kirjasto-miksi-tarvitsemme-valtakunnallisen-e-kirjaston/>

Suomen kulttuurirahasto. (2022). Suomalaisten näkemykset kulttuurista 2022. Helsinki: Suomen kulttuurirahasto. <https://skr.fi/serve/kulttuuritutkimus-2022>

Sørensen, K. M. (2020). The values of public libraries: A systematic review of empirical studies of stakeholder perceptions. *Journal of documentation*, 76(4), 909-927. <https://doi.org/10.1108/JD-10-2019-0201>

Tilastokeskus. (2023). Yleinen kirjasto. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/meta/kas/ykirkjasto.html> (käytetty 3.2.2023).

Vakkari, P., Aabø, S., Audunson, R., Huysmans, F., Kwon, N., Oomes, M., & Sin, S. J. (2016). Patterns of perceived public library outcomes in five countries. *Journal of documentation*, 72(2), 342-361. <https://doi.org/10.1108/JD-08-2015-0103>

LIITTEET

Liite 1. Haastattelulomake

Haastattelu

Päiväys: xx.xx.202x
Henkilöä haastatteli: Jussi Sivonen

Haastateltava voi itse kirjata ylös haastattelun päivämäärän ja vastaukset kysymysten perään.

1. Mikä on ammattinimikkeesi ja tehtävänkuvasi kirjastossa?
2. Kuinka usein koet joutuneesi perustelemaan kuntasi kirjaston tarpeellisuutta?
3. Missä tilanteissa/yhteyksissä olet joutunut selittämään sitä seikkaa, miksi kunnassasi on kirjasto?
4. Millä perusteilla kunnan kirjaston tarpeellisuutta tai rahoitusta, esimerkiksi henkilöstön ja aineiston määrärahoja on kyseenalaistettu?
5. Millä tavalla olet perustellut yleisen kirjaston tarpeellisuutta ja olemassaoloa?
6. Oletko pohtinut keinoja, jotka voisivat auttaa esimerkiksi päättäjiä ymmärtämään kirjaston merkitystä kunnallesi tai helpottaa kirjaston ja päättäjien välistä kommunikointia? Voitaisiinko esimerkiksi kehittää jonkinlainen mittari, joka kertoo kirjaston käyttäjän ja ei käyttäjän välisiä eroja?
7. Mikä on mielestäsi tiedon taso kyseisestä aiheesta päättäjillä? (sekä kunnallinen ja valtakunnallinen päättäjä).
8. Ovatko yleiset kirjastot mielestäsi tasa-arvoisessa asemassa toisiinsa verrattuna?
9. Pitäisikö nykyistä lakia yleisistä kirjastoista mielestäsi muokata ja onko laki taannut kirjastoille rahoitusta lisääntyneiden tehtävien myötä?
10. Olisiko jotakin, mitä haluaisit lisätä aiheeseen liittyen?

Kiitos haastattelusta!

Liite 2. Saatekirje

Arvoisa kirjaston esihenkilö

Opiskelen Oulun yliopistossa Informaatiotutkimusta ja olen tekemässä kandidaatin tutkielmaa, jonka aihe käsittelee yleisen kirjaston tarpeellisuuden kyseenalaistamista. Kandidaatin tutkielmassani on tarkoitus tutkia mahdollisia yleisen kirjaston vastaisia reaktioita, joita kirjaston hallinnossa työskentelevät henkilöt ovat kokeneet viimevuosina. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, mihin seikkoihin kirjaston kyseenalaistaminen on perustunut, miten johto on kokenut tämän ja kuinka siihen on reagoitu. Tämän lisäksi mahdollisesti voi selvittää sitä, liittyykö tämä esimerkiksi henkilöstön tai aineiston määrärahojen käyttämiseen ja minkälainen kokemus kirjaston hallinnolla on päättäjien tiedon tasosta, kuten esimerkiksi yleiseen kirjastoon liittyvästä laista.

Tutkimuksen päämääränä on tarkoitus lisätä tietoutta ja ymmärrystä tästä aiheesta. Uskoisin että tällaisen tutkimuksen tekeminen voisi esimerkiksi tuoda apua siihen miten yleisten kirjastojen tulisi mahdollisesti varautua tuleviin haasteisiin ja muutoksiin. Tulevaisuudessa on mahdollista, että yleistä kirjastojärjestelmää ei enää nähdä tarpeelliseksi, ja esimerkiksi sille suunnattuja varoja voidaan alkaa karsimaan. Mielestäni olisi hyvä tuoda ilmi tietoa siitä kuinka yleisessä kirjastossa koetaan, että siihen asennoidutaan tänä päivänä ja selviäisikö tästä myös mikä tämänhetkinen trendi aiheesta esimerkiksi kunnallisten päättäjien keskuudessa on.

Tieteellisenä tutkimuksena, tämä tutkimus lisäisi tietoa tämänhetkisestä tietojohdamisen ja informaation jakamisen tilasta, esimerkiksi siitä miten se tänä päivänä nähdään ja kuinka merkittävänä sitä pidetään. Yhtä lailla tutkimuksen tarkoitus on lisätä tietoutta kirjastolain ja informaatiolainsäädännön tietämyksestä. Koska tutkimus on tarkoitus tehdä sähköpostihaastattelumenetelmää käyttäen, voi tutkimus myös synnyttää ideoita siitä millä muilla tavoilla tutkimuksen aihetta voisi tulevaisuudessa tutkia tai mihin toisiin asioihin tutkimuksessa tulisi vaihtoehtoisesti paneutua.

Sähköpostin liitteenä olevaan haastattelupohjaan voitte antaa vastauksia vapaasti oman mielenne mukaan ja palauttaa vastaukset sähköpostin liitteenä takaisin minulle. Tutkimuksessa vastauksia tullaan käsittelemään nimettöminä.

Kiitos mielenkiinnosta. Vastaan mielelläni tutkimusta koskeviin kysymyksiin sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin,

Jussi Sivonen